

ŞİÎ-İMÂMİYYE'NİN EHL-İ BEYT TASAVVURU VE DİNÎ REFERANSLARI

ABDULCABBAR ADIGÜZEL
ARŞ. GÖR., OKÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Özet

Genel anlamda “Hz. Peygamber’in hane halkı” anlamına gelen Ehl-i Beyt terkibi, İslam literatüründe kavram ve fonksiyon olarak son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Buna bağlı olarak söz konusu kavram, Şii ve Sünnî fırkalar arasında ihtilaf meselesi hâline gelmiştir. Şia’nın teşekkülüne zemin hazırlayan siyasî hâdiselerde bu kavramın sıklıkla kullanılması, Ehl-i Beyt kavramının politize olmasıyla sonuçlanmış ve Şia’nın “İmâmet Nazariyesi” bu çerçevede oluşturulmuştur. Bu çalışmada Ehl-i Beyt terkinin Şii-İmâmiyye için ne anlam ifade ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle Şia’nın bu kavramı, Hz. Peygamber, kızı Fâtıma ve diğer on iki imama tahsis etmesi ele

alınmıştır. Ardından Şia'nın Ehl-i Beyt düşüncesinin dinî temellerinin oluşturan “tathîr âyeti”ni yorumlama tarzı ve “kisâ rivâyeti”nin bu âyet ile ilişkilendirilme biçiminden kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra Şia'nın “meveddet” ve “mübâhele” âyetleri ile Ehl-i Beyt telakkisi arasında kurmaya çalıştığı ilgi ve bunu “sakaleyn rivâyeti” gibi hadislerle temellendirme çabası gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Şii-İmâmiyye, Ehl-i Beyt, Tathîr, Meveddet, Mübâhele, Kisâ, Sakaleyn.

Abstract

The phrase of Ahl al-Bayt, which means “The Prophet’s household” in general, has been of great importance in Islamic literature as a concept and function. In this regard, the term has been subject to debate and controversy between the Shiite and Sunni groups. The term of Ahl al-Bayt has been politicised due to the fact that it has been widely used in political events that resulted in Shia, and Shiite “imamate theory” has been developed on this ground. The study tries to explain what the phrase of Ahl al-Bayt means for Shiite-Imami. First, that Shia has allocated this term to the Prophet, his daughter Fatima and other Twelve Imams was discussed and detailed. Then, Shia’s interpretation of “Ayah al-Tathîr”, which forms their religious foundation of Ahl al-Bayt, and their association of “kisâ account” with this ayah were dealt with concisely. And finally Shia’s effort to create some relationship between Ahl al-Bayt concept and ayahs of “mawaddah” and “mubahalalah” and their endeavor to justify these by using some hadiths, such as “thaqalayn account.”

Keywords:

Shiite-Imamiyya, Ahl al-Bayt, Tathîr, Mawaddah, Mubahalalah, Kisâ, Thaqalayn

Giriş

Ehl-i Beyt, “ehl” [halk] ve “beyt” [ev, hâne] kelimelerinden müteşekkil bir tamlamadır. Kelime düzeyinde eş, çocuk, torun ve yakın akrabayı kapsayacak biçimde “aile, ev halkı” manasını ifade eden “ehl-i beyt” terkihi, İslâmî literatürde Kur’ânî bir kavram olarak Hz. Peygamber’in ailesi

ve soyunu karşılayan bir kullanıma sahiptir. Söz konusu tamlama, Kur'an-ı Kerim'de üç yerde geçmektedir. Hûd sûresi 73. âyetinde Hz. İbrahim'in karısına meleklerin dilinden "Ne o yoksa sen Allah'ın dilediği işi gerçekleştirmesini mi yadırgıyorsun?! Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun ey hâne halkı!" denilmiştir. Kasas sûresi 12. âyette ise Ehl-i Beyt ifadesi, Hz. Musa'nın ev halkını karşılar bir içerikte kullanılmıştır. Konumuzu yakından ilgilendirilen ve "*tathîr âyeti*" olarak da anılan Ahzâb sûresi 33. âyette ise "Ey hâne halkı, Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve böylece sizi tertemiz kılmak istiyor." mealinde gelmektedir. Âyette yer alan söz konusu terkip zamanla birtakım mezhebi/siyasî saik ve kaygılar neticesinde Ali b. Ebi Talib'in (ö. 40/661) Hz. Peygamber'den sonra nas ve tayinle halife olduğuna inanan, imametın kıyamete kadar onun Hz. Fâtıma'dan (ö. 11/632) olan soyunda kalacağını ileri süren Şii'ler tarafından sadece Ali-Fâtıma soyunu kapsayan bir içeriğe dönüştürülmüştür.¹

Ehl-i Beyt terkininin cahiliyedeki kullanımında kastedilen muhatap kitlenin Mekke'de yaşayan Kureyş kabilesi olduğu bilgisi de kavramın hususiyetle daraltıldığını göstermesi bakımından önemli bir noktadır. Bu açıdan hem Kur'an'da hem de hadislerde geçen Ehl-i Beyt terkininin daha geniş bir çerçevede değerlendirilme keyfiyetinden bahsedilebilir. Bununla birlikte Ehl-i Beyt terkininin Arap muhayyilesinde soylu, hâkim, nüfuz sahibi aileleri karşılar bir uygulama alanı olduğu da bilinmektedir. Bu açıdan Şia'nın Hz. Peygamber'den sonra yönetim işinde müdahale yetkisi edinmek amacıyla Hz. Ali ve soyu çerçevesinde Ehl-i Beyt tasavvuru oluşturduğunu ve zamanla bu algıyı karizmatik bir hâle getirdiğini söylemek mümkündür.²

Şia'nın kabul ettiği hâliyle Ehl-i Beyt terkininin tarih sahnesine çıkışının tamamen politik sebeplerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.³ Ni-

¹ Bkz. Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 1994, X, 498-501; Moshe Sharon, "Ehl-i Beyt -Ev Halkı-", ter. Cem Zorlu, Marife, IV/4, (2004), s. 341-353.

² Bkz. Faruk Ömer Fevzi, "Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine", ter. M. Bahaüddin Varol, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX, (2000), s. 397-404.

³ İslam'ın ilk dönemlerinde Şii ayrılığın zeminini hazırlayan tarihî ve siyasî etkenler ile Şii-İmâmî ekolün bu etkenleri okuma biçimi hakkında geniş bilgi için bkz. Abdulcabbar Adıgüzel, "Erken Dönem Politik İhtilafların Şii-İmâmî Ekoldeki Teolojik İzdüşümleri", e-Makâlât

tekim Hz. Hüseyin'in (ö. 61/680) Yezid'e (ö. 64/683) biat etmeyip hilafetin kendi hakkı olduğu iddiasıyla hurûcu ve Emevîler (40/661-132/750) tarafından hunharca katledilişi, bu terkinin siyasî bir hüviyet kazandığının en erken örneklerindendir. Öte yandan kimi araştırmacılar, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e yakınlığı sebebiyle hilafet konusunda kendisini hak sahibi gördüğünü belirterek Ehl-i Beyt terkinin kavramsallaşmasını Hz. Ali dönemiyle başlatmaktadır. Kimi araştırmacılar ise Ehl-i Beyt kavramının siyasî bir hüviyete bürünmesinin daha geç bir dönemde oluştuğunu kaydetmekte, Hulefâ-yı Râşidîn döneminde (11/632 - 40/661) terkinin bilindik anlamda siyasî bir kullanımının olmadığını da bu iddiasına delil olarak öne sürmektedir. Bu bağlamda 'Ehl-i Beyt' terkinin Emevîlerin baskı ve şiddete dayalı politikasına paralel olarak gelişmiş/geliştirilmiş bir kavram olduğu söylenebilir. Özellikle Emevîler'in Hz. Ali ve soyuna yönelik baskıcı muamelelerinin etkisi yadsınamaz bir hakikattir. Hucr b. Adî'nin (ö. 51/671) öldürülmesi, Tevvâbûn Hareketi (61/680 - 65/685) ve Muhtâr es-Sekafi isyanı (64/683 - 67/687) gibi olaylar Ehl-i Beyt argümanının yoğun şekilde kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu olaylara Hz. Ali-Fâtıma neslinin fiilen katılmamasına rağmen Ehl-i Beyt'in kanının ve haklarının talep edilmesi, söz konusu kavramın politik/teolojik bir slogan olarak sıklıkla kullanılması sonucunu da beraberinde getirmiştir.⁴

A) ŞİÎ-İMÂMİYYE'NİN EHL-İ BEYT TASAVVURU

Kimi Sünnî tanımlar Ehl-i Beyt'i sadece Hz. Peygamber'in hane halkına yani hanımları veya hanımlarıyla birlikte bütün çocuklarına hasrederken kimisi de Hz. Ali ile çocukları Hz. Hasan (ö. 49/669) ve Hüseyin'i (ö. 61/680) de bu kapsama dâhil etmişlerdir. Bunun dışında rivayetlerden yola çıkarak Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme (ö. 62/681) ile Vâsile b. Eska (ö. 85/704 [?]) ve Selmân-ı Fârisî'nin (ö. 36/656 [?]) de bu kavrama dâhil edildiğini söyleyenler olmuştur. Kelimenin anlam ve kapsamın-

Mezhep Araştırmaları Dergisi, IV/ 2, (2011), ss. 63-122.

⁴ Bkz. Adnan Demircan, "Arap Siyasî Geleneğinin Ehl-i Beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi", Marife, 4 (2004), s. 93-110; Mehmet Bahaüddin Varol, "İslam Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i Beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar", Marife, IV, (2004), s. 73-92; Sharon, "Ehl-i Beyt -Ev Halkı-", s. 341-353.

dan yola çıkıp Hz. Peygamber'in hanımı ve çocuklarının yanı sıra Ali, Akil, Ca'fer ve Abbâs oğulları gibi bütün yakınları ve akrabalarına teşmil edenler de olmuştur. Hatta bu kavram, "ehl" ve "âl" kelimelerinin anlam ve kapsamı sebebiyle Hz. Peygamber'e inanan takvâ sahibi bütün mü'minleri ve dolayısıyla tüm ümmeti kapsayacak biçimde de kullanılmıştır.

Şia'da ise Ehl-i Beyt; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin [hamse-i tâhire/âl-i abâ/ehl-i kisâ] ile sınırlandırılmış, Hz. Hüseyin'in soyundan gelen imamlar da kendilerine tâbî olunacak yegâne masum önderler [çârdeh ma'sûm-i pâk/ondört masum] olarak kabul edilmiştir. Esasen söz konusu peşin kabulden sonra geçmişe yönelik tarih kurgusu oluşturma çabası içerisinde olan bazı Şiiler, birtakım âyet ve hadislerden yola çıkarak söz konusu kavramın bu şekilde yerleşmesine zemin hazırlamışlardır.⁵

1- Hz. Peygamber'in Esas Görevi

Şii-İmâmiyye'ye göre, Hz. Peygamber daha risâletinin başındayken kendinden sonrası için Ehl-i Beyt'ten Ali b. Ebî Tâlib'in velâyetini tayin etmekle görevlendirilmişti. O sebeple risâletini ilk ilanıya birlikte Hz. Ali'nin velâyetini de tebliğ etmenin fırsatını kollamaktaydı. Hatta peygamberliğin ilk yıllarında kendi akrabalarını evinde yemeğe davet ettiğinde onlara hem İslâm'ı tebliğ etmiş hem de kedisinden sonrası için o sıralar çocuk yaşta olan Ali b. Ebî Tâlib'in imâmetini: "*İşte bu kardeşim Ali, benim velim/dostumdur. Onu dinleyin ve ona itaat edin*" şeklinde ilan etmiştir.⁶

Kummî, bu duruma Kur'an'da İnşirah sûresinden delil göstermeye çalışmış ve sûrenin: "*O halde bir işi bitirince, hemen başka bir işe giriş, onunla uğraş! Hep rabbine yönel, O'nu hoşnut etmeye çalış!*" anlamına gelen *fe-izâ fe-rağte fensab ve ilâ rabbike ferğab*⁷ kısmında *fensab* ifadesini *fensıb* biçiminde algılamıştır. Buna göre âyette kastedilen anlam: "*Nübüvvetini tebliğ görevini tamamladığında Ali'nin imametini nâspet ve bu konuda rabbine yönel!*"

⁵ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Bahaüddin Varol, Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut, 1. bs. (Konya: Yediveren Yayınları, 2004), s. 65-99; a.mlf., "Ehl-i Beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar", s. 74-75.

⁶ Furat b. İbrahim el-Kûfî, Tefsîru furat el-kûfî, nşr. Muhammed el-Kâzım, (Tahran: Muessetu Vezâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-İslâmî, 1410/1990), s. 3010

⁷ İnşirah, 94/7-8.

şeklinde dir.⁸ Benzer şekilde Duhâ suresinin son âyetini de Kummî, Ali b. Ebî Tâlib'in imametine yormuştur. “*Rabbinin sana lütfettiği bunca nimeti her daim minnet ve şükranla an.*” anlamına gelen *ve-emmâ bi-nîmeti rabbike fe-haddis*⁹ âyeti ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in insanlara anlatması gereken nimetlerin/emirlerin Allah'ın indirdiği vahyin yanı sıra İslâm'ın beş emri/esası olarak kabul edilen namaz, zekât, oruç, hac ve *velâyet* olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Bu yorumla Kummî, Hz. Peygamber'in anması gereken en önemli şeyin aslında velâyet olduğunu ve bunu insanlara izah etmesi gerektiğini açıkça vurgulamak istemiştir.

Şia'ya göre Hz. Peygamber, ayrıca hicretin 9. yılında Tebük gazvesine giderken Ali b. Ebî Tâlib için: “[Allahım!] *Ali'ye yardım edene yardım et! Onu mağlup etmeye çalışanı mağlup et; çünkü o bendendir ben de ondanım. Onun benim yanımdaki değeri Musa'nın yanındaki Harun gibidir; ancak aramızdaki fark benden sonra peygamber gelmeyecektir.*” şeklinde *menzile hadisi* diye meşhur olan bu sözlerle onun imâmetini/velâyetini tekrar insanlara hatırlatmıştır.¹¹ Bunun dışında Hz. Peygamber, vefat etmeden önce de Vedâ Haccı'ndan dönerken görevi gereği *Ğadır-i Hum* denen yerde Ali b. Ebî Tâlib'in velâyetini vasiyet etmiş ve hatta Ali b. Ebî Talib'in imameti için söz konusu yerde sahabeden biat almıştı.¹²

Şia'ya göre, Hz. Peygamber, İslâm davetine zarar gelir endişesiyle Hz. Ali'nin özel konumunu tebliğ etme hususunda bazen birtakım çekinçler yaşıyordu. Nihâyet Vedâ Haccı'nı ifâ ettikten sonra bu konuda kendisine Allah'tan ikaz anlamında “*tebliğ âyeti*” diye meşhur olan şu âyet nazil oldu: “*Ey Peygamber! Rabbin tarafından sana indirilen buyrukları tebliğ et. Eğer onları tam anlamıyla tebliğ etmezsen elçilik görevini yapmamış olursun. Elçilik görevini yaptığın sürece Allah seni kâfirlere karşı hep koruyacaktır. Bi-*

⁸ Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kummî, Tefsîru'l-kummî, nşr. es-Seyyid Tayyib el-Musevî el-Cezâirî, (Kum: Daru'l-Kitâb, 1404), II, 428-429.

⁹ ed-Duhâ, 93/11.

¹⁰ Kummî, Tefsîru'l-kummî, II, 427-428.

¹¹ Tabatabâi, el-Mizân, V, 194.

¹² Kummî, Tefsîru'l-kummî, I, 171-175; II, 124. Gadir-i Hum Olayı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Adnan Demircan, Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadir-i Hum Olayı, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), s. 9-103; Cemal Sofuoğlu, “Gadir-i Hum Meselesi”, AÜİFD, (1983), XXVI, 461-470.

lesin ki Allah kâfirleri emellerine kavuşturmaz."¹³ Bu âyetteki açık emre göre, Ali b. Ebî Tâlib'in imametini izhar etmesi gerektiğini, aksi takdirde görevi tamamlamamış olacağını ve Allah'ın bu âyetteki koruma vadine göre çekinmesine gerek olmadığını anlayan Hz. Peygamber, Ğadir-i Hum denen yerde Ali b. Ebî Tâlib'in kolundan tuttu ve koltuklarının beyazı görününceye kadar yukarı kaldırdı. Orada bulunanlara: "*Ben kimin mevlası/dostu isem Ali de onun mevlasıdır.*" şeklinde hitap etti.¹⁴ Bazı rivâyetlerde de Hz. Peygamber'in bu davranışıyla Ali b. Ebî Tâlib'in imâmetini ilan ettiği ve bu sayede görevini tamamladığı için son inen vahiy olarak bilinen: "*Buğün sizin için dininizi kemâle erdirdim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçtim.*"¹⁵ anlamındaki âyet nazil oldu.¹⁶ Bu âyetle ilgili olarak Ayyâşî, Maide Suresi, 5/5. âyette yer alan '*Her kim kâfirlığe dönerse onun bütün emekleri boşa gider ve ahirette hüsrana uğrayanlardan olur*' manasındaki bölümün "*ve-men yekfur bi'l-imân*" kısmını "*her kim Ali'nin velâyetini/imamlığını reddederse*" anlamında tefsir etmiştir.¹⁷

Ebu Ali Fadl b. Hasan b. Fadl et-Tabersî'nin (548/1153) naklettiğine göre, Hz. Peygamber, bu son inen âyetten sonra orada bulunan sahabelele: "*Dini kemale erdiren, nimeti tamamlayan, beni elçi olarak kabul eden, benden sonra da Ali b. Ebî Tâlib'in velâyetini vahyeden Allah ne büyüktür! Dikkat buyurun! Ben kimin mevlâsı/dostu isem Ali de onun mevlâsıdır. Allahım! ona dost olana dost, düşman olana da düşman ol.*" şeklinde küçük bir konuşma yapmıştı.¹⁸ Tabatabâî'nin nalettiği bir rivâyette ise Hz. Peygamber'in bu sözlerine "*Ona yardım edene yardım et! Onu mağlup etmeye çalışanı mağlup et; çünkü o bendendir ben de ondanım. Onun benim yanımdaki değeri Musa'nın yanındaki Harun gibidir; ancak aramızdaki fark benden sonra peygamber gelmeyecektir.*" şeklinde menzile hadisini de kapsayan bir ilave bulunmaktadır.¹⁹

¹³ el-Maide 5/67.

¹⁴ eş-Şeyh Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-kur'ân, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1406/1986), III, 244-245.

¹⁵ el-Maide 5/3

¹⁶ Kummi, Tefsîru'l-kummi, I, 174; Tabatabâî, el-Mizân, V, 194-195; VI, 42-62.

¹⁷ Ebu'n-Nazr Muhammed b. Mes'ûd b. Ayyâş es-Sülemî el-Ayyâşî, Tefsîru'l-ayyâşî, nşr. el-Hâc es-Seyyid Hâşim er-Rasûlî el-Mahallâtî, (Tahran: el-Mektebetu'l-İlmiyye el-İslâmiyye, t.y.), I, 297.

¹⁸ Tabersî, Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-kur'ân, III, 244; Tabatabâî, el-Mizân, V, 193.

¹⁹ Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin b. Muhammed et-Tabatabâî, el-Mizân fi tefsiri'l-kur'ân,

Hatta bu sözün ardından aralarında Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe ve Ömer b. el-Hattâb'ın bulunduğu sahabeler gidip Ali b. Ebî Tâlib'i tebrik etmişlerdi.²⁰

Tabatabâî, *el-Mizân* isimli tefsirinde Ebû Hureyre'ye nispet edilen bir rivâyette Ömer b. el-Hattâb'ın: “*Tebrikler Ya Ali b. Ebî Tâlib! Sen benim mevlâm/dostum olduğun gibi kadın-erkek bütün inananların da dostu oldun.*” dediğini nakletmektedir.²¹ Kummî'nin yer verdiği bir rivâyete göre ise, Hz. Peygamber Veda Haccında hitâbesini yaparken Ali b. Ebî Tâlib'in imâmetini ilan edince Ömer b. el-Hattâb, sahabeler arasından derhal ayağa kalkarak: “*Ya Rasulallah bu Allah ve Peygamberinin emri mi?*” diye sordu. Hz. Peygamber de: “*Evet [Ya Ömer], Ali b. Ebî Tâlib'in müminlerin efendisi olduğu, takva sahiplerinin imamı olduğu, abdestten dolayı beyaz alâmet taşıyanların da komutanı olduğu Allah ve Peygamberinin emridir. Kıyamet günü Allah ona Sırat köprüsünün üzerinde bir makam verecek ve ona dost olanlar cennete girerken düşman olanlar da cehenneme girecek.*” şeklinde cevap vermiştir.²² Kısacası Şia, Maide suresinin 67. âyetinin nüzul sebebini Ali b. Ebî Tâlib'in velâyetine bağlayarak bu âyetteki açık ifade gereği Hz. Peygamber'in onun imametini açıklamak zorunda kaldığına inanmaktadır. Üstelik bu olaya şahitlik eden sahabelerin de Ali b. Ebî Tâlib'in velâyetini kabul ettiğini; hatta Ömer b. el-Hattâb ve Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe'nin de Ali b. Ebî Tâlib'i tebrik ettiğini; bu olayın üzerine dinin kemâle erdiğini ifade eden Maide suresinin 3. âyetinin nazil olduğunu iddia etmektedir.²³

Allâme Meclisi'nin naklettğine göre; aralarında Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe ve Ömer b. el-Hattâb'ın da yer aldığı bazı kimseler Peygamber hayatta iken bir araya gelip bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmaya göre Peygamber ölür veya öldürülürse, halifelik Ehl-i Beyt'e yani Ali b. Ebî Tâlib ve soyuna asla bırakılmayacaktı.²⁴ Bu sebeple Şia'ya göre, Ali b. Ebî Tâlib'in

2. bs. (Kum: Müessesetu Matbüati İsmâiliyyân, 1390/1981), V, 194.

²⁰ el-Kummî, Tefsiru'l-kummî, I, 171-175; II, 124.

²¹ Tabatabâî, *el-Mizân*, V, 195.

²² Kummî, Tefsiru'l-kummî, I, 174.

²³ Gadîr-i Hum ile ilgili geniş bilgi için bkz. Demircan, Gadîr-i Hum Olayı, 9-103; Ethem Ruhi Fırlalı, “Gadîr-i Hum”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 1996, XIII, 279-280; Sofuoğlu, “Gadîr-i Hum Meselesi”, XXVI, 461-470.

²⁴ Allâme Muhammed Bâkır b. Muhammed Tâkî el- Meclisi, Bihâru'l-envârî'l-câmia li-dureri'l-eimmeti'l-athâr, nşr. Muhammed el-Bâkır el-Behbûdi, 2. bs., (Beyrut: Dâru İhyâ, 1403/1983), XXVIII, 85-86.

imam olmamasındaki bütün mesuliyet, daha Hz. Peygamber hayatta iken Ali b. Ebî Tâlib'in velayetini engellemeye çalışan, başından beri planlı hareket eden, "Ğadır münafıkları" şeklinde vasıflananlar arasında yer alan Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe ve Ömer b. el-Hattâb'a aittir.²⁵

2- Ehl-i Beyt'in Üyeleri ve Sayısında Tahsis

Ali b. Ebî Tâlib'in çok küçük yaşta iman etmiş olması; bu sebeple hiçbir puta tapmamış olması, asla günaha düşmediğine inanılması ve Hz. Peygamber'in yanında yetişmesi gibi özellikleri onun Ehl-i Beyt imamlarının ilki olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak Ali b. Ebî Tâlib, Şia tarafından insanüstü bir varlık olarak tasavvur edilmiş; ona karşısında olduğu düşünülen kimseler de zemmedilmiştir. Şii kaynaklarda yer alan: "*Ey Ali! Sen dünyada ve ahirette en üstün olansın. Seni seven beni sevmiştir. Beni seven Allah'ı sevmiştir. Sana kin tutup düşman olan bana düşmandır, bana düşman olan Allah'a düşmandır. Sana düşman olanın vay haline.*", "*Ali beşerin en hayırlısıdır demeyen kafir olur*", "*Kim benden sonra, Ali'yi halifelikten uzaklaştırırsa kâfir olur. Üstelik Allah ve Peygamberi ile savaşmış olur.*", "*Ey Ali! Sana karşı kin tutup düşmanlık eden, Yahudi veya Hıristiyan olarak ölür.*"²⁶ gibi pek çok rivayetin hep bu düşüncenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an âyetlerinin de, imâmet eksenli olarak ele alınmasına, mana bakımından iyi ve güzel hususları anlatan âyetleri Ali b. Ebî Tâlib ve Ehl-i Beyt neslinin lehine; kötü akıbet ve durumlara işaret eden âyetlerin ise düşman olarak görülen kimseler ve özellikle ilk üç halifenin aleyhine yorumlanmasına kadar aşırılığa gidilmiştir.

Masumların dünyaya gelmesine vesile olan Hz. Peygamber'in kızı ve ilk imamın eşi Hz. Fâtıma da Ehl-i Beyt kategorisine dâhil edilmiştir. Hz. Peygamber'in çocuklarından sadece Hz. Fâtıma'nın Ehl-i Beyt'ten kabul edilmesi peygamberlik ve imamlık arasında bir bağ oluşturmasından ileri gelir. Bu sebeple *mecmeu'n-nûrayn/iki nurun birleştiği yer* olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bunların dışında masum olan on bir imam daha vardır. Bu

²⁵ Kummî, Tefsîru'l-kummî, I, 301. Ayrıca bkz. Üstad Ali Asker Rızvanî, Kur'an ve Sünnet Işığında Ehlibeyt Mektebi, ter. Ebulfez Kocadağ, (İstanbul: Kevser Yay., trz.), s. 156.

²⁶ Bkz. Meclisî, Bihâru'l-envâr, XXXVIII, 8-12; Cemaluddin el-Hasan b. Yusuf el-Mutahhar el-Hillî, İmamet, ter. Komisyon, (İstanbul: Alulbeyt Yayıncılık, 2008), 147-149.

durumda masumların sayısı Hz. Peygamber ile birlikte toplam on dördttür. İlahî tayinle atanan, ayrıca nurdan yaratılmış olan bu on dört kişiden başkasının Ehl-i Beyt sayılmasına imkân yoktur.²⁷

Şia, tarihi vasat içerisinde Ehl-i Beyt'i, önce Ali b. Ebû Tâlib'in çocuklarına, sonra da Hüseyin b. Ali'nin soyuna tahsis etmeyi başarmıştır.²⁸ Üstelik bu görüşün zihinlerde ve gönüllerde yer edinebilmesi için Hz. Peygamber'den ve imamlardan birçok nakilde de bulunmayı ihmal etmemişlerdir. Bunun sonucunda Şia'da Ehl-i Beyt terkinin zamanla anlam çerçevesi genişletilmiş ve bu terkip Hz. Hüseyin'den sonra oğlu Ali Zeynülâbidîn es-Secâd (ö. 95/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/732), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Musa el-Kâzım (ö. 184/799), Ali er-Rıza (ö. 203/818), Muhammed et-Takî (ö. 220/835), Ali en-Nâki (ö. 254/868), Hasan el-Askerî (ö. 260/874) ve babasının ölümüyle küçük yaşta gaybete gittiği düşünülen, günümüze kadar da imameti devam eden Muntazır/tekrar dönmesi beklenen Muhammed el-Mehdî'ye kadar bütün imamları kapsayacak şekilde bir anlam düzeyine ulaşmıştır.²⁹

Hz. Peygamber'in onikinci ve son imam olan Muhammed el-Mehdî hakkında "*Mehdî, Fâtıma'nın soyundan olması bakımından benim ıttretimdendir/ ailemdendir.*"³⁰ dediğine yönelik rivâyetlerle söz konusu tahsis tamamlanmıştır. Kur'an ve hadislerle söz konusu imamların nassla tayinine, önem ve faziletlerine dair bazı teviller yapılarak tahsis pekiştirilmiş ve neticede fırka ile Ehl-i Beyt kavramı özdeşleştirilerek bu ekolün takipçilerine Ehl-i Beyt Mektebi nitelemesi, bizzat müntesipleri tarafından uygun görülmüştür.

²⁷ Muhammed Ali Emir el-Müezzi, "İmâmî Şiiilik'te Hadisin Sıhhat Kıstasları ve Fakihın Otoritesine Dair Değerlendirmeler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2 (2003), s. 313-314; Hamid Algar, "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 1993, VIII, 227.

²⁸ İmâmiyye'nin oluşum sürecinde imâmetin Hz. Hüseyin ve soyuna tahsis edilmesiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Metin Bozan, "Oniki İmamcı Şia'nın Oluşum Süreci", Rıhle Dergisi, 5/18, (2014), ss. 36-48.

²⁹ Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Saduk, el-İ'tikâdât fî dini'l-imâmiyye, nşr. 'İsâm Abdusseyyid, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-Müfid, 1414/1993), s. 93. Söz konusu on iki imamın hayatı, şahsiyetleri ve menkıbeleri hakkında geniş malumat için bkz. Muhammed Mehdi el-Hâiri el-Mâzenderânî, Nûru'l-ebşâr fî ahvâlî'l-eimmeti't-tis'ati'l-ebrâr min zürriyyeti'l-hüseyin aleyhi ve aleyhimu's-salâtu ve's-selâm, nşr. İbrahim el-Kütübî, (Necef: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1386/1956).

³⁰ Tabersî, Mecmau'l-beyân, VII-VIII, 107.

Sözgelimi Şeyh Sadûk (ö. 381/991), imamlara itaatın önemini ifade bağlamında konuyu Cafer es-Sâdık'ın: “*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resulüne ve sizden olan ulü'l-emre de itaat edin!*”³¹ âyetine “*Ulü'l-emr'den kastedilen Ali-Fâtıma [ve Hüseyin] soyundan [Muhammed el-Mehdî'nin gaybeti vesilesiyle] kıyamete kadar kesintisiz devam edecek olan imamlardır.*”³² şeklinde bir açıklama ile desteklemiştir. Aynı şekilde Ali b. Hüseyin'inden Ahzâb 33/6 ve Zuhruf 43/28. âyetlere dair naklettiği bir başka rivâyette onun, bu âyetlerin imamlar hakkında indiğini söyledikten sonra: “*Bu âyetlere göre [miras olarak bahsedilen] imamet kıyamete kadar [Muhammed el-Mehdî'nin gaybete gitmesi vesilesiyle] Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in çocuklarından devam edecektir.*”³³ dediğini naklederek âyetlerin de bu tahsisi ifade ettiğini belirtmiştir.

Ayrıca Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1067), Cafer es-Sâdık'tan naklettiği rivâyetle “*Allah katında ayların sayısı, O'nun gökleri ve yeri yarattığı zaman belirlediği düzen gereği on ikidir.*”³⁴ anlamındaki âyetin Ehl-i Beyt'in on iki imamını kastettiğini ifade etmiştir. Söz konusu rivâyete göre, sene/yıl Resulullah'ı temsil etmektedir. On iki ay ise, Ali b. Ebî Tâlib'den Muhammed el-Mehdî'ye kadar isimleri teker teker sayılan on iki imamı ifade etmektedir. Çünkü Allah'ın mahlûkatı üzerindeki hücceti, vahyin ve ilmin muhafızı olan kişiler ancak ve ancak mevzu bahis on iki imamdır.³⁵ Nu'mânî (ö. 342/953) de, bu âyette kastedilenin Ehl-i Beyt olduğunu bir rivâyette Muhammed Bâkır'a nispetle nakletmiştir.³⁶ Başka bir rivâyette de, söz konusu on iki imamdan on birinin isimleri sayılmış, sonuncusu ise “Hüccet” olarak tanıtılmıştır. Rivâyetin sonunda, Allah katında on iki imamın isimlerinin tam da bu şekliyle Hz. Âdem'in yaratılmasından iki bin yıl önce yazıldığı da özellikle ifade edilmiştir.³⁷

Nu'mânî'nin naklettiğine göre Selmân-ı Fârisî, “*Bugün sizin için dininizi*

³¹ en-Nisâ 4/59.

³² Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, Kemalü'd-din temâmu'n-ni'me, nşr. Ali Ekber el-Ġifârî, 2. bs. (Kum: Müessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1405), s. 222.

³³ Şeyh Sadûk, Kemâlü'd-din temâmu'n-ni'me, s. 323.

³⁴ et-Tevbe 9/36.

³⁵ Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, el-Gaybe, nşr. Abdullah et-Tahrânî ve Ali Ahmed Nâsih, (Kum: el-Me'ârifü'l-İslâmî, 1411), 149.

³⁶ İbn Ebî Zeyneb Muhammed b. İbrahim en-Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, nşr. Fâris Hasûn Kerîm, (Kum: Envâru'l-Hüdâ, 1422), s. 89.

³⁷ Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, s. 90.

kemâle erdirdim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçtim."³⁸ anlamındaki âyetin Ali b. Ebî Tâlib hakkında inip inmediğini sorduğunda Allah Resûlü: "*Bilakis hem Ali hem de [Mubammed el-Mehdî'nin gaybete gitmesi vesilesiyle] kıyamete kadar gelecek olan vâsîlerim hakkında inmiştir.*" şeklinde cevap vermiştir. Sonra Selmân-ı Fârisî onları izah etmesini isteyince Allah Resûlü: Ali b. Ebî Tâlib'i kendisinin kardeşi ve vâsîsi olduğunu söyler. Akabinde de kendi soyundan on bir imam daha geleceğini ifade eder.³⁹ Nu'mânî daha da ileri giderek imamların sayısının on iki olduğu hususunda Kur'ân dışında Tevrat ve İncil'de de birtakım deliller olduğunu iddia etmiştir.⁴⁰

Kummî ise içinde on iki sayısının geçtiği âyetleri [Bakara, 2/60; Maide, 5/12; Araf, 7/160; Tevbe, 9/36; Yusuf, 12/4, 99-100] bu anlama hamletmiştir. Ancak Kummî'nin naklettiği bazı rivâyetlerde "Hz. Nuh'a gök meleklerinden on iki bin kabile geldiği",⁴¹ "Hz. İsa'nın göğe yükselmeden önce on iki havari ile görüştüğü"⁴² gibi on iki ifadelerini hususen kullanması dikkat çekmektedir. Bu durum Kummî'nin yaşadığı dönemde imamlar için on iki sayısının netleştiğini de ortaya koymaktadır. Çünkü elimizdeki kaynaklara göre on iki imamın toplu olarak her birinin isimlerine yer veren rivâyetin ilk olarak Ali b. İbrahim el-Kummî'nin (ö. 307/919) *Tefsir*'inde zikredildiği görülmektedir. Kummî'nin yer verdiği meşhur Hızır hadisinde Ali b. Ebî Tâlib ve oğlu Hasan b. Ali, Hızır ile görüşürler. Hızır'ın kelime-i şهادet getirdikten sonra: "*Ben şahitlik ederim ki sen, Mubammed'in vâsîsi ve ümmetin gerçek halifesisin. Senden sonra senin emrinle Hasan, onun emriyle Hüseyin, onun emriyle Ali b. Hüseyin, onun emriyle Mubammed b. Ali, onun emriyle Ca'fer b. Mubammed, onun emriyle Musa b. Ca'fer, onun emriyle Ali b. Musa, onun emriyle Mubammed b. Ali, onun emriyle Ali b. Mubammed, onun emriyle Hasan b. Ali ve son olarak da, zulüm ve zorbalıkla dolan yeryüzünü adalet ve eşitliğe kavuşturacak olan el-Muntazar/beklenen Mehdî geçecek.*" şeklinde on iki imamı isimleriyle zikretmiştir.⁴³

³⁸ el-Mâide 5/3

³⁹ Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, s. 75-76.

⁴⁰ Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, s. 38. İmamların sayısının on iki olduğuna Kitab-ı Mukaddes ve Yahudi geleneğinden deliller için bkz. Etan Kohlberg, "İmamiyye'den İsnâaşeriyye'ye", ter. Cemil Hakyemez, Dinbilimleri Akademik Araştırma Merkezi Dergisi, V, 3 (2005), s. 293-301.

⁴¹ Kummî, Tefsiru'l-kummî, I, 103.

⁴² Kummî, Tefsiru'l-kummî, I, 325.

⁴³ Kummî, Tefsiru'l-kummî, II, 45. Söz konusu rivâyetin farklı bir varyantı için bkz. Tûsî, el-

Ayrıca Kummî, “Onlar [Peygamber’e çirkin yakıştırmalarda bulunmakla kalmıyor] kıyamet gerçeğini de yalanlıyorlar. Ama biz kıyameti [sâat] yalanlayanlar için alevler püskürten cehennem ateşini hazırladık.”⁴⁴ anlamındaki âyeti tefsir ederken âyette geçen *saat* kelimesini, bilindik anlamda almış dakikaya tekabül eden zaman dilimi olarak algılamış ve şöyle bir rivâyete yer vermiştir: “Gece ve gündüz on ikişer saattir. Bu on iki saatin en şerefli-si Ali b. Ebî Tâlib’dir.”⁴⁵ Normal şartlarda saat ile bir insan arasında bağlantı kurulamayacağı ortadadır. Ancak on iki sayısı nazar-ı dikkate alındığında rivâyetin meramı kendini göstermeye başlar. Zira Kummî söz konusu âyette yer alan “*sâat*” kelimesine “*on iki imâm*” anlamı hamlederek ayeti, “Onlar on iki imam gerçeğini de yalanlıyorlar. Ama biz imamları yalanlayanlar için alevler püskürten cehennem ateşini hazırladık.” gibi bir anlama hamletmeye çalışmıştır.

Nu’mânî’nin naklettiği rivâyet de bu izahı destekler niteliktedir. Bu rivâyette Cafer es-Sâdık: “Gece on iki saattir. Gündüz de on iki saattir. Aylar da on iki tanedir. Buna mukabil imamlar da on iki tanedir. Nakîbler de on iki tanedir. Şüphesiz Ali, Allah’ın [azze ve celle]: “Onlar *sâat* gerçeğini de yalanlıyorlar. Ama biz saati yalanlayanlar için alevler püskürten cehennem ateşini hazırladık.”⁴⁶ âyetinde bahsettiği bu on iki saatten biridir.”⁴⁷ şeklinde âyeti tefsir etmiş olmaktadır. Normal şartlarda İslâm literatüründe saat kelimesi kıyamet veya ahiret anlamına gelirken, onlara göre bu âyette kastedilen anlam Ali b. Ebî Tâlib ve imamlardır. Ali b. Ebî Tâlib’in velâyetini kabul etmeyenler ve imamları inkâr edenler de bu âyete göre alev püskürten cehennem ateşi cezasına müstahak olmaktadır.

B) ŞİÎ-İMÂMİYYE’DE EHL-İ BEYT’İN DİNÎ REFERANSLARI

1- Tathîr Âyeti ve Kisâ Rivâyeti

Şîî zihniyetin merkezinde yer alan imâmet anlayışı sosyal, siyasal, kültürel ve düşünsel anlamda etki oluşturduğu gibi, dinî metinleri anlama bi-

Ğaybe, 155.

⁴⁴ el-Furkân 25/11.

⁴⁵ Kummî, Tefsîru’l-kummî, II, 112.

⁴⁶ el-Furkan 25/11.

⁴⁷ Nu’mânî, Kitâbu’l-gaybe, s. 87.

çimini de şekillendirmiştir. Sözelimi Şia, imamın nassla tayin edilmesi ve masum olması gerektiği iddiasını müdellel kılmak için Kur'an'da yer alan bazı kavramların anlamlarında birtakım daraltma ve genişletme yoluna başvurmuştur. Söz konusu kavramlardan biri Ahzâb Sûresi 33. âyette geçen Ehl-i Beyt terkididir. İlgili âyette “*Ey hâne halkı [ehl-i beyt], Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve böylece sizi tertemiz kılmak istiyor.*” buyurulmaktadır. Bu âyette *tubr/temizlik* kelimesinin geçmesiyle âyete “*tathîr*” ismi uygun görülmüş ve âyet, özellikle Şîi çevrelerde söz konusu isimle meşhur olmuştur. Şiilerce bu âyet beraberinde “Kisâ Hadisi” de zikredilerek Ehl-i Beyt telakkisine ve onların ismet/masumiyet nazariyesine en önemli delil olarak anılmaktadır.

“Kisâ Hadisi” olarak bilinen rivâyette ise, Hz. Peygamber’in kisâsını/ cübbesini damadı, kızı ve iki torunun üstüne örttüğü ve “Ey Allah’ım bunlar benim ehl-i beytimdir. Ben onları seçtim, onlardan pisliği gider ve onları tamamen temizle!” dediği ve bu sebeple Ehl-i Beyt’in âl-i abâdan yani Fâtıma – Ali – Hasan – Hüseyin’den ibaret olduğu belirtilmiştir. Bu âyetin tefsirinde de Hz. Peygamber’in dilinden âl-i abâyâ yönelik birçok nakilde bulunulmuş ve bu rivâyetlerde bir taraftan Ehl-i Beyt’ten kastedilenin Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin olduğu ifade edilmiş, diğer taraftan da Ehl-i Beyt kategorisine dâhil olan bu on dört kişinin masum olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸

Kummî’nin naklettiğine göre Ahzâb sûresi 33. âyet, Hz. Peygamber Ümmü Seleme’nin evindeyken inmiştir. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme’yi dâhil etmeden Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’i çağırarak üzerlerini Hayber malı bir kisâ/abâ/hırka ile örtmüş ve “*Allahım! Bunlar, haklarında bana vaatte bulunduğun hâne halkıdır [ehl-i beytimdir]. Allahım! Onlardan her türlü manevî kiri gider ve böylece onları tertemiz kıl!*” şeklinde dua etmiştir.⁴⁹ Meclisî’nin *Bihâru’l-envâr*’ındaki bazı nakillerde Hz. Peygamber’in, “*Allah’ım, bunlar Âl-i Muhammed’dir! Muhammed’e ve Âl-i*

⁴⁸ Bkz. Cemaluddin el-Hasan b. Yusuf el-Mutahhar el-Hilli, *Minhâcu’l-kerâme fi marifeti’l-imâme*, nşr. Abdurrahim Mubârek, 1. bs. (Kum: Müessesetu Âşûrâ, 1379), s. 121; a.mlf., *İmâmet*, 41-43; Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin b. Muhammed et-Tabatabâi, *el-Mizân fi tefsiri’l-kur’ân*, 2. bs. (Kum: Müessesetu Matbûâti İsmâiliyyân, 1390/1981), XVI, 312.

⁴⁹ Kummî, *Tefsiru’l-kummî*, II, 193.

Muhammed'e salât et ve bereketini ihsan eyle! Sen Hamid ve Mecid olansın.” şeklinde “salavât hadisi” olarak meşhur olan duayı da burada yaptığı anlatılmaktadır,⁵⁰ Aynı şekilde Hz. Peygamber’in dilinden Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin’e yönelik: “Sizinle savaşılanla savaşır, dost olanla dost olurum.”, “Onlara acı veren bana acı vermiştir, onları üzen beni üzümüştür”⁵¹ gibi rivâyetlerle de desteklenerek ilgili dört kişinin konumu pekiştirilmiştir. Hatta tathîr âyetinin nüzul sebebi olarak anlatılan Kisâ hadisinin varyantlarında olayın Hz. Peygamber’in hanımı Ümmü Seleme’nin evinde geçtiği ve Ümmü Seleme hariç evde Hz. Peygamber, Cebrail, Mikail, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin olmak üzere yedi kişinin bulunduğu anlatılmaktadır. Rivâyetlerde âyet indikten sonra Ümmü Seleme’nin, “Ben de onlarla beraber miyim Ya Resulallah?” şeklinde veya “Ben de senin Ehl-i Beyt’inden miyim Ya Resulallah?” diye sorduğu ve Hz. Peygamber’in de, “Seni müjdeleirim ki sen hayırdasın!”, “Sen, hayır üzeresin.”, “Sen, yerinde kall!”, “Sen, yerindedin.”, “Sen, benim salıha hanımlarındansın.”, “Allah’ın nebisinin hanımlarındansın.”, “Sen hayırdasın; ancak onlar benim emanetim ve eblimdir.” şeklinde farklı ama hepsi de Ümmü Seleme’yi bu özel konumun dışında tutan cevaplar verdiği görülmektedir.⁵² Hatta rivayetlerin birinde “Sen Allah’ın nebisinin hanımlarındansın” dedi, “Sen de Ehl-i Beyt’ensin” demedi.”⁵³ şeklinde konu hakkındaki tartışmalara cevap niteliği taşıyan bir üslup dikkat çekmektedir. Bu rivayetlerden farklı olarak evde bulunan kişinin Ümmü Seleme değil de, Hz. Peygamber’in diğer hanımı Zeyneb bt. Cahş’ın (ö. 20/641) olduğunu anlatan bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayete göre, “Ben de size dâhil değil miyim Ya Resulallah?” diye soran Zeyneb’e Hz. Peygamber, “Sen yerindedin. Allah dilerse hayırdasın.”⁵⁴ şeklinde cevap vermiştir.

Şiî ulemâ, tathîr âyetinin tefsiri sadedinde ismet nazariyesine dair bir-

⁵⁰ Meclisî, Bihâru’l-envâr, XXXV, 220-221, 228.

⁵¹ Bkz. Meclisî, Bihâru’l-envâr, XXXVIII, 8-12; Hillî, İmamet, 147-149.

⁵² Bkz. Meclisî, Bihâru’l-envâr, XXXV, 207-221.

⁵³ Meclisî, Bihâru’l-envâr, XXXV, 209. Rivâyetlerdeki bu üslubun Ehl-i Sünnet’e karşı kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü konu hakkında Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber’in hanımlarının da Ehl-i Beyt kategorisine dâhil olduğunu kabul etmektedir. Ehl-i Sünnet’in Ehl-i Beyt hakkındaki görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Varol, Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut, 65-96. Bu ve diğer rivâyetlerle Ehl-i Beyt kavramının anlam ve kapsamında yapılan tahsise aykırı olan bütün tasavvurlar Şia tarafından toptan reddedilmiş olmaktadır.

⁵⁴ Meclisî, Bihâru’l-envâr, XXXV, 223.

çok izahta bulunmuştur. Sözelimi Şeyh Müfid (ö. 413/1022) âyetle ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: *“Âyette Allah’ın iradesi olarak belirtilen husustan maksat, günahın [rics] Ehl-i Beyt’ten giderilmiş olduğunu ve onların tertemiz/masum olduğunu haber vermektir... O halde âyete şöyle bir anlam takdir edilebilir: “Ey Ehl-i Beyt! Masum olmanızdan ötürü Allah, başkalarının işlediği günahları işlemekten sizi koruyacak ve o günahlara bulaşmanızı engellemek sûretiyle sizi tertemiz kılacaktır.”*⁵⁵ Çağdaş Şii müfessir ve filozof Muhammed Hüseyin et-Tabatabâi (1904-1981) de âyetin Ehl-i Beyt’e, Allah tarafından bahsedilen günahsızlığı/masumiyeti ifade ettiğini beyan etmiştir. et-Tabatabâi’nin, *“İzhâbu-r-rics/günahattan arınmak terkibi, itikat ve amelî hak-kını verme hususunda kişinin yanılıp da kötü duruma düşmesini engellemek/izale etmek ve hatta bu sayede bozuk itikada ve günah fillere karşı insanı ilmi ve nefsi açıdan koruyan ilahî ismet altında olması demektir.”*⁵⁶ şeklindeki ifadeleri bu düşüncesini yansıtmaktadır. Bu yönüyle âyet, hem Ehl-i Beyt’in önemine hem Ehl-i Beyt’in masum olduğuna ve hem de Ehl-i Beyt’ten başka hiç kimse için günahsızlığın söz konusu olmadığına vurgu yapmaktadır. Günümüz Şii meâl yazarlarından Murtaza Turabi de âyete: *“Kuşkusuz Allah, yalnızca siz Ehl-i Beyt’ten her türlü pisliği gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”*⁵⁷ şeklinde bir anlam takdirinde bulunarak *“yalnızca siz”* ifadesiyle her türlü pislikten arınan ve tertemiz olanın sadece Ehl-i Beyt olduğuna işaret etmiş ve bu sayede aynı düşünceye katkıda bulunmuştur.⁵⁸

⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Nu’mân el-Ukberî Şeyh Müfid, el-Mesâilü’l-ukberîyye, nşr. Ali Ekber el-İlâhî el-Horosânî, 2. bs. (Beyrut: Dâru’l-Müfid, 1414/1993), s. 26-27.

⁵⁶ Tabatabâi, el-Mizân, XVI, 312.

⁵⁷ Murtaza Turabi, Kur’an-ı Kerim ve Meâlî, nşr. Seyyid Seccad Hüseyni, (İstanbul: Kevser Yayıncılık, t.y.), s. 421. Şia’nın Ehl-i Beyt âyet, “Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz. O alemlerin rabbi Allah tarafından indirilmiştir.” âyetidir [el-Vâkıa, 56/79-80]. Şia’ya göre bu âyette geçen mutahherün/temiz olan kelimesi, hem Ehl-i Beyt’in önemini hem de Kur’an’ın gerçek müfessirinin yine Ehl-i Beyt olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Meclisî, Bihârü’l-envâr, LXXVII, 256; Molla Muhammed Muhsin b. Raziyyuddin Şah Murtaza Feyz-i Kâşânî, Tefsîru’s-sâfi, (Dâru’l-Murtaza, t.y.), V, 129.

⁵⁸ Esasen tathîr âyetinde ve tuhr/temizlik kelimelerinin geçtiği âyetlerde Ehl-i Beyt’in masum olduğunu ifade eden herhangi bir hüküm yoktur. Kisâ rivâyetleri de bu âyete sonradan yakıştırılmış gözükmektedir. Zira âyetin siyak ve sibakına bakıldığında âyette Hz. Peygamber’in hanımlarından bahsedilmekte ve namaz kılıp zekat vermeleri, cahiliye devri yürüyüşü ile yürümeleri emredilerek onlara günahlardan arınma yolları gösterilmektedir. Bu sayede âyette Peygamber hanımlarının ilahî buyruklara uymaları tavsiye edilmekte ve bunlara uyulduğu takdirde her müminin günahları temizlendiği gibi onların da günahlarının temizleneceği anlatılmaktadır. Bu

2- Mübâhele Âyeti

Şia'nın Ehl-i Beyt telakkisine delil sadedinde Kur'an'dan dayanak olarak gösterdiği bir diğer delil “*mübâhele âyeti*” olarak bilinen: “*Sana gelen bu vahiyyden sonra her kim İsa'nın konumu hakkında seninle tartışmaya kalkarsa de ki: ‘Gelin, bir araya toplanalım. Ayrıca biz kendi çocuklarımızı ve kadınlarımızı çağıralım. Siz de kendi çocuklarınızı ve kadınlarınızı çağırın. Sonra hep birlikte ‘Allah'ın laneti yalancılara üzerine olsun’ diye yakarıştta bulunalım.*”⁵⁹ anlamındaki âyettir. Söz konusu âyet, Necran'dan gelen Hıristiyanlarla Hz. Peygamber arasında geçen bir tartışmadan bahsetmektedir. Şii anlatıya göre, Hıristiyanlar Hz. İsa'ya ulûhiyet isnat ederken; Hz. Peygamber onun sadece bir peygamber olduğunu, ilahlığın yalnızca Allah'a has olduğunu savunmaktaydı. Tartışmanın sonu lanetleşmeye varmış ve bir gün sonra aile efradıyla lanetleşmek üzere her iki taraf bir araya gelmişti. Bundan önce Hıristiyanlar kendi aralarında: “*Eğer kendi çocukları ve ailesi [Ehl-i Beyt] ile gelirse mübâheleden/karşılıklı lanetleşmeden sakınırsınız; fakat ashabıyla gelirse mübâhele ederiz*” şeklinde karar almışlardı. Hz. Peygamber Ehl-i Beyt'yle –yani Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin ile- oraya gidince Hıristiyanlar mübâheleden vazgeçti. Hatta: “*Bunlar Allah'tan bir dağ yeriinden koparmasını isteseler, Allah dağ yeriinden koparır. Bunlarla mübâhele etmeyin yoksa helak olursunuz*” dedikleri nakledilmektedir. Netice itibarıyla Hz. Peygamber mübâhelede bulunmamış fakat İslâm devletine belirli miktarda mal ödemek şartıyla onlarla uzlaşmıştır.⁶⁰

Şii yoruma göre âyette [*teâlev ned'u ebnâenâ ve ebnâekum ve nisâenâ ve nisâekum ve enfusenâ ve enfusekum*] geçen *ebnâenâ* kelimesinden maksat Hasan ve Hüseyin'dir; *nisâenâ* ifadesinden maksat Fâtıma iken *enfusenâ*'dan

manada âyetin muhatabı direkt Hz. Peygamber'in hanımlarıdır. Kaldı ki Ehl-i Beyt terkiibine Ali b. Ebî Tâlib ve soyu dâhil olsa da bu âyete dayanarak onların masum olduğunu söyleme imkânı yoktur. İlahî emirlere itaat edilmediği takdirde Ehl-i Beyt'e mensup oluşun Allah katında sahibine kazandıracığı bir üstünlük yoktur. Öyle görünüyor ki Şia bu hususta mezhebi saik ve kaygıların etkisiyle âyete ideolojik anlam takdirlerinde bulunmuştur. Konu hakkında geniş değerlendirme için bkz. Varol, Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut, s. 47-55, 137-140; Yusuf Şevki Yavuz, “İmamîyye'nin Usûl'ü-dinî İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şii Sempozyumu, (İstanbul: 1993), s. 677-678; Mustafa Öztürk, Tefsirde Ehl-i Sünnet & Şia Polemikleri, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), s. 60-69.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/61.

⁶⁰ Kummî, Tefsîru'l-kummî, I, 104-105; Tabersî, Mecmau'l-beyân, I-II, 762; Feyz-i Kâşânî, Tefsîru's-sâfi, I, 318-319.

maksat her ne kadar Hz. Peygamber gibi görünse de asıl kastedilen kişi Ali'dir; çünkü insan kendini bir yere davet edemez. Hem *enfusenâ* deyip hem de peygamberin zatı kastedilmediğine ve saydıklarımız dışında oraya giden kişi Ali olduğuna göre Hz. Peygamber Ali'yi kendisi ile bir tutmuştur. Bu durum, Ali'nin değerini/makamını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla âyet, Ali b. Ebî Tâlib hakkında indiği gibi, onun imametinin de delillerinden biridir. Ayrıca burada Hz. Peygamber'in mübâheleye sadece bahsi geçen dört kişi ile birlikte gitmesi ve eşlerinden hiç kimseyi götürmemesi onun gerçek ailesinin kimler olduğunu, dolayısıyla Ehl-i Beyt terkinde kimlerin yer aldığını göstermektedir.⁶¹ Ayrıca Şia, bu hadiseyi özellikle Hz. Ali'nin diğer ashaptan daha faziletli olduğu ve herkesten önce hilâfete hak kazandığı konusunda önemli bir delil saymışlar ve Necranlılar'ın mübâheleye davet edildiği günü (21 Zilhicce) bayram ilân etmişlerdir.⁶²

3- Meveddet Âyeti

Şia'nın Ehl-i Beyt anlayışına delil olarak sunduğu âyetlerden bir diğeri de meveddet âyeti olarak bilinen [*lâ es'elukum 'aleyhi ecran ille'l-meveddete fi'l-kurbâ*] âyetin “*Ben bunca öğüt ve nasihatim için sizden hiçbir ücret ve mükâfat istemiyorum, [ama madem beni peygamber olarak kabul etmiyorsunuz] bari aramızdaki akrabalık bağı hatırına bir yakınlık gösterin.*”⁶³ manasını ifade eden kısmıdır.

Şia'ya göre âyetin manası, bu çeviriden çok daha farklıdır. Çünkü Şii ulemâya göre âyette geçen meveddet/sevgi kelimesinden maksat Ehl-i Beyt'i sevmek, Ehl-i Beyt'ten kastedilen de Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'dir. Bu meyanda Hz. Peygamber'den, Müslüman olduğunu söyleyen bir kimseden asıl beklenen performansın Ehl-i Beyt'i sevmek olduğu ve Ehl-i Beyt'i kabul etmeyenin yıllarca ibadet etse dahi amellerinin boşa gideceği, sonunda da cehenneme atılacağı türünden birçok rivayet nakledilmiştir.⁶⁴ Mur-taza Turabi'nin *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli* isimli Kur'ân çevirisinde âyetin

⁶¹ Kummi, Tefsiru'l-kummi, I, 104-105; Tabersî, Mecmau'l-beyân, I-II, 763-764; Feyz-i Kâşânî, Tefsiru's-sâfi, I, 318; Tabatabâi, el-Mizân, III, 223-224.

⁶² Mustafa Fayda, “Mübâhele”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 2006, XXXI, 425. eş-Şûrâ 42/23.

⁶⁴ Bkz. Meclisî, Bihâru'l-envâr, XXIII, 231-253.

ilgili bölümüne: “*Buna karşılık sizden o yakınlarımı [Ehl-i Beyt’imi] sevmekten başka bir mükâfat istemem.*” şeklinde bir anlam takdir etmesi de bu görüşe dayanmaktadır.⁶⁵ Bu durumda âyette işaret edilen bu kişileri sevmek farz hükmündedir ve insanların Ehl-i Beyt’i sevmesini sağlamak Hz. Peygamber’in aslî ve en önemli görevidir. Söz konusu Ehl-i Beyt silsilesinin başında olan Ali’yi sevmek farz olduğuna göre ona itaat etmek de gereklidir. İtaati farz olan, imamlığa da en layık olandır. Bu durumda ilgili âyette hem Ali b. Ebî Tâlib’in imameti nasla tespit/tayin edilmiş hem de Ehl-i Beyt vurgusu önplana çıkarılmıştır. Çünkü Ehl-i Beyt insanların en hayırlısıdır.⁶⁶ Zira Allah, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt imamlarından daha faziletli hiçbir kimse yaratmamıştır. Zira onlar mahlûkatın en sevimli ve en şerefli olanıdır. Allah bütün mevcudatı Hz. Peygamber ve onun Ehl-i Beyt’i için yaratmıştır. Onlar olmasaydı yer-gök, cennet-cehennem, Adem-Havva, melekler ve diğer bütün mahlukatin hiçbirisi olmayacaktı.⁶⁷

Şia’da Ehl-i Beyt’i sevmek (tevellâ) ve düşmanlardan uzaklaşmak (teberrâ) mezhebî bir prensip olarak kabul edilmiş ve bu durumun âhirette de birtakım karşılıklarından bahsedilmiştir. Kabir suallerine “imamın kim?” sorusunun eklenmesi, Kevser havuzundan sadece Ehl-i Beyt’in dostlarına ikram edileceği gibi hususlar bunun örneği olarak görülebilir. Aynı şekilde kıyamette Allah Teâlâ’nın Cebrail’e cennetin önünde oturmasını ve Ali’den izin kâğıdı almayan cennete bırakmamasını söylemesi, Hz. Ali’den izni olmayanın sırat köprüsünden geçirilmeyeceği⁶⁸ gibi bazı rivayetlere bakılırsa sıratın geçmek, şefaate nail olmak, cehennemden kurtulmak ve cenneti hak etmek de tamamen tevellâ ve teberrâyı hakıyla yerine getirmeye bağlıdır.

4- Sakaleyn Hadisi

Şii kaynakların Ehl-i Beyt kavramına dair önemle üzerinde durduğu konulardan biri sakaleyn rivâyetidir. Rivâyete göre Hz. Peygamber vefatı yaklaşıncaya, “*Size, sımsıkı sarıldığımız müddetçe sapmayacağımız iki ağır emanet bira-*

⁶⁵ Turabi, Kur’ân-ı Kerim ve Meâli, s. 485.

⁶⁶ Konuyla ilgili yorumlar için bkz. Kummi, Tefsîru’l-kummî, II, 276; Tabersî, Mecmau’l-beyân, IX, 43-44; Feyz-i Kâşânî, Tefsîru’s-sâfi, V, 372-374; Tabatabâi, el-Mizân, XVIII, 44-48.

⁶⁷ Şeyh Sadûk, el-İtikâdât, s. 93-95.

⁶⁸ Bkz. Meclisi, Bihârü’l-envâr, XXXVIII, 8-12; Hilli, İmamet, 147-149.

kıyorum: Allah'ın kitabı [Kur'an] ve itretim olan Ehl-i Beytim. Bu ikisi havuza varıncaya kadar ayrılmazlar." diyerek insanların dikkatini özellikle iki hususa çekmiş ve miras olarak insanlığa mevzu bahis iki emanet bırakmıştır. Kur'an bunun ilki olurken ikincisi de Ehl-i Beyt'tir. Çünkü Şia'ya göre imamlar Allah'ın vahyinin tercümanıdır. Kur'an'ın bâtin anlamını kavramak için kesinlikle imama ihtiyaç vardır. Hatta bu anlamda Kur'an'ı Hz. Peygamber'den sonra en iyi bilen Ehl-i Beyt olduğu kabul edilmiş, buna bağlı olarak diğer sahabilerden nakilde bulunmak caiz görülmemiştir.⁶⁹ Bu rivâyetin mütevatir derecesinde olduğunu ve bu sebeple hiç kimsenin bunu reddedemeyeceğini söyleyen Şii ulemâ, Kur'an'ın kıyamete kadar insanlığa rehber olma özelliğinden yola çıkarak vahyin tercümanı kabul edilen imamların da kıyamete kadar var olacağını/olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Hatta bunu insanlardaki bu mükellefiyetin bir gereği olarak telakki etmişlerdir. Çünkü Kur'an anlaşılacak ve insanlara yol göstermek için gönderilmiştir. İnsanların ondan sorumlu tutulmaları da ancak anlamaya imkân sunulmasından sonra mümkün olur. İşte tam da bu sebeple Kur'an'ın kıyamete kadar var olması gibi imamın da [gaybet vesilesiyle] kıyamete kadar aramızda bulunması gereklidir.⁷⁰

Esasen iki ağır emanetin her asırda var olması meselesinde Kur'an'ın günümüze kadar ulaşması ve kıyamete kadar da devam etmesine dair mezhepler arasında ittifak bulunmaktadır. Ancak iki ağır emanetten ikincisi olan Ehl-i Beyt, Muhammed el-Mehdî'nin son imam olması sebebiyle Şii zihniyette bu husus gaybet ve mehdilik telakkisine tekabül etmektedir. Zira İmâmiyye'ye göre on ikinci İmam kabul edilen Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî, babasının 260/874 yılında vefat etmesinin ardından gaybet dönemi başlamış ve Muntazar Mehdî/Kâim/Hüccet kıyamete kadar insanlardan gizlenmeyi tercih etmiştir. İmamların sayısını on iki ile sınırlayan⁷¹ ve dikey bir şekilde babadan oğula geçtiğini⁷² kabul eden Şii-İmâmî anlayışa göre Hasan el-Askerî'den sonra insanlara rehberlik eden, onları sevk ve idare eden bir ima-

⁶⁹ Bkz. Kummi, Tefsîru'l-kummi, I, 3-5; Şeyh Saduk, el-İtikâdât fi dini'l-imâmiyye, s. 93; Feyz-i Kâşânî, Tefsîru's-sâfi, I, 3-32.

⁷⁰ Bkz. Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsi, et-Tibyân fi tefsîri'l-kur'an, nşr. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmîlî, (y.y.: Dâru İhyâ, 1409), I, 3-4.

⁷¹ Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, s. 65.

⁷² Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb el-Küleynî, el-Kâfi, nşr. Ali Ekber el-Ğifârî, 5. bs. (Tahran: Dâru'l-Kutubu'l-İslâmî, 1363), I, 286.

mın varlığı gerekmektedir.⁷³ Yeryüzünün ilk insandan bu yana hüccetsiz/imamsız kalmasının hiçbir şekilde imkân dâhilinde olmadığı ve iki kişi dahi kalsa birisinin mutlaka hüccet/imam [Mehdî] olması gerektiği⁷⁴ inancından hareketle Hasan el-Askerî'den sonra da bir imamın varlığının zorunlu olduğu kabul edilmiştir. Bu düşünceyi desteklemek için Cafer es-Sâdık'a nispetle, "Eğer yeryüzü bir an imamsız kalsa yok olurdu", Muhammed Bâkır'a nispetle de, "İmam yeryüzünden bir an ayrılacak olsa denizin dalgaları gibi yeryüzü sallanırdı"⁷⁵ gibi rivâyetler nakledilmiştir. Ayrıca Ali b. Ebî Tâlib'in, Kûfe minberindeyken: "[Allahım!] hüccetin zabir olmasına rağmen kabul edilmiş olsa da, hayatına kastedilmesinden dolayı korku duyan ve bu sebeple gizli kalan/bilinmeyen bir durumda olsa da Sen, yeryüzünü kullarına yol gösterecek bir hüccetten yoksun bırakmazsın."⁷⁶ demesi; "Torunlarımın on birinci sırada geleninin çocuğunu düşündüm ki o, yeryüzünün baskı ve zulüm dolu olduğu gibi adaletle dolduracak olan Mehdî'dir."⁷⁷ gibi sözleri aktarıla gelmiştir. Aynı zamanda bu sözler Mehdî'nin kimliğini izah etmekte ve Şia'nın genel kanaatinin de bu yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da, onun daha babası hayatayken hiç görülmemiş olmasına, babasının ona yaptığı vasiyete ve doğrudan kendisine dair hiçbir işaret bulunmamasına yönelik rivâyetlere rağmen Şia'nın geneli tarafından on ikinci imam olarak kabul edilen Muhammed b. Hasan el-Askerî el-Mehdî'nin doğduğuna ve hâlâ yaşadığına inanılmasına sebebiyet vermiştir.⁷⁸

5- Ehl-i Beyt İle İlgili Diğer Bazı Dinî Argümanlar

Nakledilen rivâyetlere bakıldığında Ehl-i Beyt'ten özellikle ilk beş ismin [hamse-i tâhire: Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in]

⁷³ Küleynî, el-Kâfi, I, 178.

⁷⁴ Nu'mânî, Kitâbu'l-gaybe, s. 141.

⁷⁵ Bkz. Şeyh Sadûk, Kemalü'd-dîn temâmu'n-ni'me, s. 201-240.

⁷⁶ Küleynî, el-Kâfi, I, 339.

⁷⁷ Şeyh Sadûk, Kemalü'd-dîn temâmu'n-ni'me, s. 289.

⁷⁸ Bkz. Ahmed el-Kâtib, Şia'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi –Şûrâ'dan Velâyet-i Fakîhe-, ter. Mehmet Yolcu, 1. bs. (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005), s. 166. Şia'nın imâmet, gaybet, rec'at anlayışı ve bunların Kur'ânî temelleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Öztürk, Tefsirde Ehl-i Sünnet & Şia Polemikleri, s. 15-147; Abdulcabbar Adıgüzel, Kur'an'ı Mezhebi Saik ve Kaygılarla Okumanın Şii Formu, Yüksek Lisans Tezi, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2012), s. 45-199; a.mlf., "Şiilikte İnanç Esasları", Rihle Dergisi, 5/18, (2014), s. 19-34.

daha farklı bir yeri olduğu anlaşılır. Bu hususu Şia, sadece rivâyetlerle değil aynı zamanda Kur'an âyetlerini de tevil ederek, hatta birçok delil ihdas etmekle desteklemiştir. Mesela, Rahmân sûresinde yer alan: “O, [biri tatlı, diğeri tuzlu] iki büyük su kütlesini birbirine kavuşturmak üzere salıverdi. Fakat aralarında engel bulunduğu için birbirine karışmazlar. Böyleyken, rabbinizin onca nimetinden hangisini inkâr edebilirsiniz?! O iki büyük su kütlesinin birinden inci mercan çıkar.”⁷⁹ anlamındaki âyetlerle ilgili rivâyetler nakleden Furat el-Kûfi, iki büyük su kütlesi veya iki deniz anlamına gelen *babreyn* kelimesinin işaret ettiği şeyin Ali ve Fâtıma olduğunu, aralarında bulunan engel anlamındaki *berzah* kelimesinin de Hz. Peygamber'e; inci ve mercan anlamındaki *lu'luu ve'l-mercan* kelimelerinin ise Hasan ve Hüseyin'e işaret ettiğini belirtmiştir. Hatta Furat el-Kûfi, bu âyete binaen Ebû Zer el-Gifârî'nin: “Bu dört kişiyi [Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin] görüp de seven mümindir; fakat sevmeyen de kâfirdir. Ehl-i Beyt sevgisiyle mümin olunuz! Onları sevmeyerek kâfir olmayınız yoksa ateşe atılırsınız!” dediğini de nakletmiştir.⁸⁰

Yine rivâyete göre, Hz. Peygamber Miraç gecesi bir münadinin şu çağrısını duymuştu: “Muhammed enbiyaların hayırlısı, Emiri'l-müminin Ali evliyaların ve evsiyaların/imamların hayırlısı, Ehl-i Beyti ise bütün insanların hayırlısıdır. “Bunların Allah nezdindenki mükâfatları, içinde ırmakların çağıldadığı ve temelli kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan -Ali ve Şia'sından- hoşnut olmuştur.” [Beyyine, 98/8] Onlar ki, Allah'ın rahmetine mazhar olmuş, nuruyla kuşanmış, Allah'a yakın olmuş kişilerdir. Ne mutlu onlara! Ne mutlu onlara ki, kıyamet günü Rableri katındaki makamları sebebiyle bütün mahlûkat onlara imrenecek!”⁸¹

Benzer durum şu âyetleri tefsir biçiminde de görülür: “Bu arada Âdem [rabbinin ilhamıyla] kelimâtı/tevbe dualarını öğrendi ve bu dualarla af diledi. Allah da onun tevbesini kabul buyurdu. Çünkü Allah samimi tevbeleri daima kabul buyuran, rahmet ve merhameti sınırsız olandır.”⁸² “Bir zamanlar rabbi İbrahim'i kelimelerle/bazı emir ve yasaklarla sınamış; o da bu sınavdan yüzünün akıyla çıkmıştı. Bunun üzerine Allah, “Seni insanlara [mane'vi] önder ya-

⁷⁹ er-Rahman 55/19-22.

⁸⁰ Furat el-Kûfi, Tefsîru furat el-kûfi, s. 459-461.

⁸¹ Furat el-Kûfi, Tefsîru furat el-kûfi, s. 587.

⁸² el-Bakara 2/37.

pacağım” buyurmuştu. İbrahim, “Soyumdan da [manevî] önderler çıkar.” diye dua edince Allah, “Benim verdiğim söz, [soyundan gelecek] zalimler/kâfirler için geçerli değil.” buyurmuştu.”⁸³ Tabersî'nin naklettiğine göre, Cafer es-Sâdık bu her iki âyette geçen “*kelimât*” ifadesini aynı anlama hamletmiştir. Zira ona göre, ikinci âyette geçen *kelimât* sözcüğü de *tevbe duası* anlamına gelmektedir. Bu mana ile Hz. Âdem ve İbrahim'in [a.s.] aynı duayı yaptığını düşün[dür]mektedir. Cafer es-Sâdık'ın bu tutumu, şu şekliyle ciddi bir problem arz etmese de sonrasında zikrettiği mevzu bahis tevbe duasının metni için aynı şeyi söyleme imkânı yoktur. İddiasına göre Hz. Âdem ve Hz. İbrahim'in yaptığı tövbe duası: “*Ya Rabbi! Senden Muhammed, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin hakkı için istiyorum. Ne olur tevbe kabul eyle!*”⁸⁴ şeklindedir. Bu durumda Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'e ve Hz. İbrahim'e öğrettiği dua bu şekildeydi ve onlar bu dua ile imtihan edildiler. Duayı içtenlikle yapınca da tövbeleri kabul oldu. Ayrıca Bakara Sûresi 124. âyetle ilgili olarak Tabersî, “*Bizim ashabımız/mezhepdaşlarımız bu âyete göre, imamın kesinlikle günahlardan masum olması gerektiğini söylediler. [Doğrudur,] çünkü tüm eksiklerden münezzehe olan Allah, imamet anlamına gelen abdinin -ister kendi nefisine isterse başkasına olsun- zalim olan kişilere ve masum olmayanlara asla erişmesine imkân tanımamıştır.*”⁸⁵ diyerek âyeti Ehl-i Beyt'in mutlak masumiyetine yönelik izah etmiştir. Ali b. İbrahim el-Kummî (ö. 307/919) de söz konusu telakkiye ithafen âyetin son kısmını direkt “*Abdim ile zalim kimse, imam olmaz*” şeklinde tefsir etmiştir.⁸⁶

Şîi-İmâmî anlayışa göre on dört masum imam, yeryüzünde devamlı bir varlık olarak zuhur etmezden önce, lâhûtî bir âlemde yaşarlar, yani var olan bütün planların ötesinde, en yüksek noktada, düşüncenin çok ötesinde bulunan Ceberût, Melekût ve Mülk âleminde bulunurlar.⁸⁷ Hz. Fâtıma'nın nurdan yaratıldığı ve hatta varlıkların yaratılmasından 4.000 yıl önce yaratıldığı gibi masumiyetine işaret eden ilginç pek çok rivâyet bu hususu

⁸³ el-Bakara 2/124.

⁸⁴ eş-Şeyh Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-kur'ân, (Beirut: Dâru'l-Marife, 1406/1986), I-II, 378.

⁸⁵ Tabersî, Mecmau'l-beyân, I-II, 380.

⁸⁶ Kummî, Tefsîru'l-kummî, I, 59.

⁸⁷ Henry Corbin, “Şiilikte Velâyet Kavramı”, ter. Sabri Hizmetli, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26 (1983), s. 721.

desteklemektedir. Allâme Meclisi'nin (ö. 1110/1698) naklettiğine göre Hz. Peygamber Selman-ı Fârisî'ye şöyle söylemiştir: “*Ya Selman! Allah beni saf nurdan yarattı. Sonra bana seslendiğinde ben O'na itaat edince benim nurundan Ali'yi yarattı. Kendisine itaat için Ali'ye seslendi. Ali de itaat edince benim ve Ali'nin nurundan Fâtıma'yı yarattı. Fâtıma'ya seslendiğinde o da itaat edince benim, Ali'nin ve Fâtıma'nın nurundan Hasan ve Hüseyin'i yarattı. İkisine seslendiğinde ikisi de itaat edince bize kendi isimlerinden beş isim verdi. Allah, Mahmûd/övgüye layık olduğu için benim adım Muhammed, Ali/yüce olduğu için bunun adı Ali, Fâtır/yaratan olduğu için bunun adı Fâtıma, Zül-ihsan/ihsan sahibi olduğu için bunun adı Hasan ve Muhsin/güzel olduğu için bunun adı da Hüseyin'dir. Sonra Allah göğü yaratmadan, yeryüzüne şeklini vermeden, havayı, suyu, meleği ve insanı yaratmadan önce Hüseyin'in nurundan dokuz imam yarattı ve onlara seslendi. Onlar da itaat ettiler/sese kulak verdiler. Biz Allah'ın ilim sıfatı sayesinde O'nu tespih eden, O'na kulak veren ve itaat eden nurlarız.*”⁸⁸ Benzer bir rivâyete Ebû Ali et-Tabersî'nin (ö. 548/1153) öğrencisi Şâzân b. Cebrâil el-Kummî'nin (ö. 600/1203) *el-Fedâil* adlı eserinde görmek mümkündür: İlgili rivâyette Hz. Resulullah şöyle buyurmuştur: “[*Miraç'ta*] Göğe yükseldiğimde Cennetin kapısına şöyle yazılı olduğunu gördüm: ‘Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Resulüdür, Ali Allah'ın velisidir, Hasan ve Hüseyin Resulullah'ın torunlarıdır, Fâtımat'üz Zehrâ Allah'ın seçkin kulusdur. Allah Teâlâ'nın laneti bunları inkâr edene ve onlara buğz edene olsun.’”⁸⁹

Bazı Şii rivâyetlerde âlemin varlığı Ehl-i Beyt'in varlığına bağlanmış, meleklerden üstün oldukları, onların hizmetine mazhar olmakla meleklerin kendilerini müşerref addettikleri ifade edilmiştir. Bu rivâyetlerden birinde Hz. Peygamber, Ali b. Ebî Tâlib'e şöyle demektedir: “*Ya Ali! Eğer biz olmasaydık Âdem ve Havva, cennet ile cehennem, yer ve gök de yaratılmazdı. O halde meleklerden neden üstün olmayalım ki?! Kuşkusuz Allah'ı tanımak, zikretmek, takdis etmekte onları yönlendiren ve onlara öncelik eden biz değil miyiz?! Oysa Allah'ın ilk yarattığı, tevbid ve tahmid ile konuşturduğu ilk bizim*

⁸⁸ Meclisi, *Bihâru'l-envâr*, XXV, 6. Ayrıca bkz. a.mlf., XXV, 201; XXVI, 345-346.

⁸⁹ İbn Cebrâil b. İsmâil b. Ebî Tâlib Şâzân el-Kummî, *el-Fedâil*, (Necf: Matbaatu'l-Haydariyye, 1381/1962), s. 83.

rubumuzdur."⁹⁰ Meleklerin peygamber ve imamların makamına imrenmesine yönelik de Ebû Zer el-Gifârî'den (ö. 32/653) Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadisi nakledilmiştir. Rivâyete göre, İsrâfil ve Cebrail kendi aralarında birbirlerine kendi meziyetlerini sayarak üstünlük tartışmasında bulundular. Onlar birbirleriyle tartışırken Yüce Allah: "*Susun! İzzet ve Celalime and olsun ki, ben sizden daha hayırlı ve üstün olanları yarattım.*" diye vahyetti. Onlar da: "*Ya Rabbi! Sen, bizden daha hayırlısını mı yarattın? Doğrusu sen bizi nurdan yaratmıştın?*" şeklinde sorunca Allah Teâlâ onların mehaklarını gidermek için: "*Evet!*" dedi ve sonra kudret hicaplarına: "*Açılın ey hicaplar!*" şeklinde açılmasını emretti. Bunun üzerine arşın sağında yazılmış olanlar görüldü. Şöyle yazıyordu: "*Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin.*" Cebrail (a.s.) hemen: "*Ya Rabbi! Ehl-i Beyt'in hakkı için beni onların hizmetçisi kıl.*" diye dua etti. Allah Teâlâ da: "*Seni onların hizmetçisi yaptım.*" şeklinde duasına karşılık verdi. Sonra Peygamber şöyle buyurdu: "*Cebrail (a.s.) benim Ehl-i Beyt'imdendir; çünkü o bizim hizmetçimizdir.*"⁹¹ Ayrıca Cafer es-Sâdık'ın şöyle dediğini de nakletmektedir: "*Her gün meleklerden bir tanesi, biz Ehl-i Beyt'in velâyeti ile Allah'a yakınlaşır ve bizi sevenler için istiğfar/bağışlama diler. Düşmanlarımız için de lanet okur ve Allah'tan onlara azap göndermesini ister.*"⁹²

Şia'ya göre Ehl-i Beyt sevgisi; insanların Allah'ı ve Hz. Peygamber'i memnun etmeleri, sekerât halinde huzurlu olmaları, ölüm meleğinden şefkat görmeleri, ruhunu rahat teslim etmeleri, Cehennem'den kurtulup Cennet'e girmeleri için son derece gereklidir. Bu konuda İmâmîyye'nin altıncı imamı Cafer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) şöyle dediği nakledilmiştir: "Mümin bir kimse öleceği zaman onun yanına Resulullah [sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem] ve Ehl-i Beyti olan Ali b. Ebî Tâlib, Fâtıma, Hasan, Hüseyin ve

⁹⁰ Meclisî, Bihâru'l-envâr, XXVI, 335.

⁹¹ Meclisî, Bihâru'l-envâr, XXVI, 344-345.

⁹² Meclisî, Bihâru'l-envâr, XXVI, 339. Meclisî'nin naklettiği bu rivâyetlerde Cebrail'in de Ehl-i Beyt'ten sayılması ifade edilmişse de buradaki bağlam, direkt Şia'nın Ehl-i Beyt telakkisinden ziyade meleklerin Ehl-i Beyt'in hizmetkârı olmaları meselesi olduğu için kullanımın da bu terkibin kelime anlamı ile alakalı olduğu düşünülebilir. Yani her ne kadar özellikle Ehl-i Beyt ifadesi kullanılmış olsa da burada terimsel anlamda Şii literatürdeki Ehl-i Beyt değil, hâne halkı anlamında kullanılmış olma ihtimali daha kuvvetlidir. Dolayısıyla istisnâ bir durum arz etmektedir.

diğer imamlar [aleyhimu's-salâtu ve's-selâm] gelir. Aynı zamanda Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail de [aleyhimu's-selâm] gelir. Emiri'l-müminîn [Ali b. Ebî Tâlib]: "Yâ Resulallah! Bu kişi, bizi seven ve velâyetimizi kabul eden kimselerdendi; o sebeple ben onu seviyorum." Resulullâh [sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem] der ki: "Yâ Cebrail! Bu kişi, Ali'yi ve zürriyetini sevenlerdendi, ben de onu seviyorum." Cebrail de, Mikail ve İsrail'e aynı şeyi söyler. Sonra bütün melekler, ölüm meleğine: "O, Muhammed'i ve ailesini seven; Ali'ye ve zürriyetine dost olan bir kimseydi. O sebeple ona karşı yumuşak davran." derler. Ölüm meleği ise: "Sizi seçen ve üstün/şerefli kılana; Muhammed'i [sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem] peygamber olarak belirleyen ve risâleti Muhammed'e [sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem] tahsis edene andolsun ki ona, merhametli bir babadan daha yumuşak ve şefkatli bir kardeşten daha hassas bir şekilde davranacağım/canını alacağım." Sonra ölüm meleği o kimseye yönelir ve der ki: "Ey Allah'ın kulu! Canını kurtaracak fidyeyi aldın mı? Sana kefalet sağlayacak teminatı elde ettin mi?" "Evet!" karşılığını alınca, ölüm meleği: "Nedir onlar?" diye sorar. O kimse: "Benim teminatım Muhammed'e ve ailesine olan sevgim; Ali'nin ve zürriyetinin velâyetine olan inancımdır." şeklinde cevap verir. Ölüm meleği de: "Allah, seni korktuğun şeylerden mutlaka emin kılacaktır ve ümit ettiğin şeyleri de Allah, sana mutlaka nasip edecektir. Gözünü aç ve yanındakine bak!" der. O da gözünü açar ve defalarca bakar ki, [ne görsün] kendisi için Cennet'e bir kapı açılıyor. O, Cennet'e bakarken ölüm meleği: "Bu, Allah'ın sana ve senin dostlarına hazırladığı mükâfatlardır. Oraya girmek mi istersin yoksa dünyaya dönmek mi?" gözlerini dikip kaşlarını çatarak: "Benim dünyaya ve oraya dönmeye ihtiyacım yok." der. Bunun üzerine arşın derinliklerinden bir münadinin sesini işitir. İşittiği şey şudur: [yâ eyyetuhâ'n-nefsu'l-mutmainne/Ey huzura ermiş insan!]⁹³ yani Muhammed'e, ona vasi olan Ali b. Ebî Tâlib'e ve ondan sonraki imamlara iman etmekle huzura ermiş insan! [(İrci'î ilâ rabbiki râdiyeten) bi-velâyeti Ali (merdiyyeten) bi's-sevâb fedhulî fi'ibâdi mea Muhammed [s.a.] ve ehli beytîhi [aleyhimü's-selâm] (vedhulî cenneti) gayra

⁹³ Furat el-Kûfi'nin Cafer es-Sâdık'tan naklettiği bu rivayette konu âyetlerle desteklenmek için 89/ Fecr sûresi 27-30. âyetlere bağlanmış ve ilgili âyetler, tahrif pahasına da olsa, Ehl-i Beyt'i kabul edenin Cehennem'den korunup Cennet'e dahil olacağı iddiasının lehine yorumlanmıştır.

meşûbetin] yani Ali'nin velâyetinden memnun; alacağın mükâfatlardan razı olarak rabbine yönel! Muhammed ve Ehl-i Beyti'nin arasına katıl ve sıkıntısız/korkusuz bir şekilde Cennet'e gir!"⁹⁴

Benzer görüşler çeşitli rivayetler ihdas etme metoduyla, "*Gün gelecek, biz bütün insanları imamlarıyla birlikte huzurumuza çağıracağız.*"⁹⁵ anlamını ifade eden âyet çerçevesinde dile getirilmiştir. Söz konusu âyette yer alan *imâmihim* ifadesi Şia'nın Ehl-i Beyt telakkisi ve Ehl-i Beyt imamlarına yüklediği misyon ile ilişkilendirilmiştir. Muhammed Bakır'ın bu âyeti: "*Rasulullah bir grup, Ali bir grup, Hasan bir grup, Hüseyin de bir grup ile gelecek. Bunun gibi herkes hangi imamın döneminde öldüyse onunla gelecektir.*" dediği nakledilmiştir.⁹⁶ Muhammed b. Mesud el-Ayyâşi (ö. 320/932), burada kastedilen imamların, Ehl-i Beyt imamları olduğunu ifade etmeye yönelik Muhammed Bakır'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "*Bu âyet inince Müslümanlar: "Bütün Müslümanların imamı sen değil misin Ya Rasulallah?" diye sordular. O da: "Ben bütün insanların peygamberiyim. Benden sonra Ehl-i Beyt'imden Allah'ın belirlediği imamlar gelecek. [Küfür ve dalâletin önde gidenleri ile onların yandaşları, o imamlara zulmedecek.] Onlar, tekzip edilecekler ve zulme maruz kalacaklar. Dikkat edin her kim, onlara dost olursa o bendendir, benimledir ve Kevser havuzundan su verdiklerimdenidir. Fakat her kim de, onlara zulmeder, zulmedilmesine yardım/müsaade eder ve onları tekzip ederse benden değildir, benimle değildir ve ben o kimseden uzağım."*⁹⁷

Sonuç

Hız. Peygamber ve Hulefa-yı Râşidîn döneminde siyasî/dinî kisvesi olmaksızın sadece kelime anlamı olarak var olan 'Ehl-i Beyt' terkibi, zamanla bilhassa Emevî-Abbâsî siyaseti ve bu siyasetin muhalifi konumunda olan Şii bazı grupların tutumları sebebiyle çeşitli anlam daralma ve genişlemesine uğramış, siyasî/mezhebi/şahsî çıkarlarda kullanılan bir malzeme haline dönüştürülmüş ve zamanla aşkın bir karizmaya sahip hale getirilmiştir.

⁹⁴ Furat b. İbrahim Furat el-Kûfi, Tefsîru furat el-kûfi, nşr. Muhammed el-Kâzım, (Tahran: Müessesetu Vezâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-İslâmî, 1410/1990), s. 553-554.

⁹⁵ el-İsrâ 17/71-72.

⁹⁶ Kummî, Tefsîru'l-kummî, II, 23.

⁹⁷ Ayyâşi, Tefsîru'l-ayyâşi, II, 304.

Bu aşamalar esnasında nassların sloganik değerinin farkında olanlar, kavramın meşruiyeti için nasslardan istifade etme yolunu tercih etmişlerdir. Söz konusu gaye uğruna Kur'an ayetleri keyfî yorumlarla tevil edilmiş, bununla yetinilmeyip Hz. Peygamber'e dayandırılan çeşitli rivâyetler de ihdas edilmiş yahut iddia lehine yorumlanmıştır.

Ali b. Ebî Tâlib'in, Hz. Peygamber'den sonra nas ve tayinle halife olduğuna inanan, imametın kıyamete kadar onun Fâtıma'dan olan soyunda kalacağını ileri süren Şia tarafından 'Ehl-i Beyt' kavramının içeriği imâmet, ismet, gaybet ve mehdilik gibi bazı nazariyeler çerçevesinde şekillenmiştir. Çünkü Şiilerce Ehl-i Beyt kavramı, siyasî bazı kaygılarla önce hamse-i tâhire olarak anılan Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'e tahsis edilmiş sonra da bu soydan gelen Ali Zeynulâbidîn, Muhammed el-Bâkır, Ca'fer es-Sâdık, Musa el-Kâzım, Ali er-Rıza, Muhammed et-Takî, Ali en-Nâki, Hasan el-Askerî ve babasının ölümüyle küçük yaşta gaybete gittiği düşünülen, günümüze kadar da imameti devam edip Muntazar/tekrar dönmesi beklenen Muhammed el-Mehdî'nin dâhil edilmesiyle liste genişletilmiştir. Ardından 'Ehl-i Beyt' terkininin ifade ettiği hususun Şiî-İmâmiyye'ye asıl rengini verdiğini ve temelini teşkil ettiğini ifade etmek üzere mezhebin mensuplarınca 'Ehl-i Beyt Mektebi' nitelemesi uygun görülerek kullanılmaya başlanmıştır.

Şia'nın bu algısı zamanla Ehl-i Beyt imamlarının insanüstü bir varlık olarak tasavvur edilmesine; ona karşı gelenlerin de zemmedilmesine sebebiyet vermiştir. Hatta Kur'an âyetlerinin, imamet eksenli olarak ele alınmasına; mana bakımından iyi ve güzel şeyler anlatan âyetleri -kimi zaman sebeb-i nüzul üreterek kimi zaman zorlama tevillerle- Ali b. Ebû Tâlib ve Şiî imamların lehine; kötü vasıf ve akıbetlere işaret eden âyetlerin ise düşman olarak görülen kimselere ve özellikle ilk üç halifenin aleyhine yorumlanmasına kadar aşırılığa gidilmiştir. Bu iddiaları ispat edebilmek ve sağlam temellere dayandırabilmek için de Kur'an'dan sonra müracaat mercii olarak Hz. Peygamber'e atfedilen rivayetler esas alınmış; birçok rivâyet ihdas edilmiş ya da yorumlanmıştır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Abdulcabbar, Kur'an'ı Mezhebi Saik ve Kaygılarla Okumanın Şii Formu, Yüksek Lisans Tezi, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2012).
- _____, "Erken Dönem Politik İhtilafların Şii-İmâmî Ekoldeki Teolojik İzdüşümleri", e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, IV/ 2, (2011), s. 63-122.
- _____, "Şiilikte İnanç Esasları", Rihle Dergisi, 5/18, (2014), s. 19-34.
- Algar, Hamid, "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 1993, VIII, 227-228.
- Ayyâşi, Ebu'n-Nazr Muhammed b. Mes'ûd b. Ayyâş es-Sülemî, Tefsîru'l-ayyâşi, nşr. el-Hâc es-Seyyid Hâşim er-Rasûlî el-Mahallâtî, (Tahran: el-Mektebetu'l-İlmiyye el-İslâmiyye, t.y.).
- Bozan, Metin, "Oniki İmamcı Şia'nın Oluşum Süreci", Rihle Dergisi, 5/18, (2014), s. 35-48.
- Corbin, Henry, "Şiilikte Velâyet Kavramı", ter. Sabri Hizmetli, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26 (1983), s. 717-726.
- Demircan, Adnan, Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996).
- _____, "Arap Siyasi Geleneğinin Ehl-i Beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi", Marife, 4 (2004), s. 93-110.
- Emir-Müezzi, Muhammed Ali, "İmâmî Şiilik'te Hadisin Sıhhat Kıstasları ve Fakih'in Otoritesine Dair Değerlendirmeler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, 2 (2003), s. 313-348.
- Fayda, Mustafa, "Mübâhele", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 2006, XXXI, 425.
- Fevzi, Faruk Ömer, "Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine", ter. M. Bahaüddin Varol, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9 (2000), s. 397-404.
- Feyz-i Kâşânî, Molla Muhammed Muhsin b. Raziyyuddin Şah Murtaza, Tefsîru's-sâfi, (y.y.: Dâru'l-Murtaza, t.y.).
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Gadîr-i Hum", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 1996, XIII, 279-280.
- Furat el-Kûfî, Furat b. İbrahim, Tefsîru furat el-kûfî, nşr. Muhammed el-Kâzım, (Tahran: Müessesetu Vezâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî, 1410/1990).
- İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Cemaluddin el-Hasan b. Yusuf, Minhâcu'l-kerâme fi

- ma'rifeti'l-imâme, nşr. Abdurrahim Mubârek, 1. bs. (Kum: Müessesetu Âşûrâ, 1379).
- _____, İmamet, ter. Komisyon, (İstanbul: Alulbeyt Yayıncılık, 2008).
- el-Kâtib, Ahmed, Şi'a'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi –Şûrâ'dan Velâyet-i Fakîhe-, ter. Mehmet Yolcu, 1. bs. (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005).
- Kohlberg, Etan, "İmamiyye'den İsnâaşeriyye'ye", ter. Cemil Hakyemez, Dinbilimleri Akademik Araştırma Merkezi Dergisi, V, 3 (2005), s. 288-301.
- el-Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim, Tefsîru'l-kummî, nşr. es-Seyyid Tayyib el-Musevî el-Cezâirî, (Kum: Daru'l-Kitâb, 1404).
- el-Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb, el-Kâfî, nşr. Ali Ekber el-Ğifârî, 5. bs. (Tahran: Dâru'l-Kutubu'l-İslâmî, 1363).
- el-Mâzenderânî, Muhammed Mehdî el-Hâirî, Nûru'l-ebşâr fi ahvâli'l-eimmeti't-tis'ati'l-ebâr min zürriyyeti'l-hüseyn aleyhi ve aleyhimu's-salâtu ve's-selâm, nşr. İbrahim el-Kütübî, (Necef: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1386/1956).
- Meclisî, Allâme Muhammed Bâkır b. Muhammed Tâkî, Bihâru'l-envâri'l-câmi li-dureri'l-eimmeti'l-athâr, nşr. Muhammed el-Bâkır el-Behbûdî, 2. bs., (Beyrut: Dâru İhyâ, 1403/1983).
- el-Müezzî, Muhammed Ali Emir, "İmâmî Şiilik'te Hadisin Sıhhat Kıstasları ve Fakîhin Otoritesine Dair Değerlendirmeler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2 (2003), s. 313-314.
- en-Nu'mânî, İbn Ebî Zeyneb Muhammed b. İbrahim, Kitâbu'l-gaybe, nşr. Fâris Hasûn Kerîm, (Kum: Envâru'l-Hüdâ, 1422).
- Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 1994, X, 498-501.
- Öztürk, Mustafa, Tefsirde Ehl-i Sünnet & Şi'a Polemikleri, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009).
- Rızvanî, Üstad Ali Asker, Kur'ân ve Sünnet Işığında Ehlibeyt Mektebi, ter. Ebulfez Kocadağ, (İstanbul: Kevser Yay., trz.).
- Sharon, Moshe, "Ehl-i Beyt –Ev Halkı-", ter. Cem Zorlu, Marife, 2004, IV/4, s. 341-353.
- Sofuoğlu, Cemal, "Gadir-i Hum Meselesi", AÜİFD, (1983), XXVI, 461-470.
- Şâzân el-Kummî, İbn Cebraîl b. İsmâil b. Ebî Tâlib, el-Fedâil, (Necef: Matbaatu'l-Haydariyye, 1381/1962).
- Şeyh Mufîd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nu'man el-Ukberî, el-Mesâilu'l-

- ukberiyye, nşr. Ali Ekber el-İlâhî el-Horosânî, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-Müfid, 1414/1993).
- Şeyh Saduk, Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh el-Kummî, el-İ'tikâdât fî dinî'l-imâmîyye, nşr. 'Îsâm Abdusseyyid, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-Müfid, 1414/1993).
- _____, Kemalu'd-dîn temâmu'n-ni'me, nşr. Ali Ekber el-Ğifârî, 2. bs. (Kum: Müessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1405).
- et-Tabatabâî, Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin b. Muhammed, el-Mîzân fî tefsîri'l-kur'ân, 2. bs. (Kum: Müessesetu Matbûâti İsmâiliyyân, 1390/1981).
- et-Tabersî, eş-Şeyh Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan, Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-kur'ân, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1406/1986).
- Turabi, Murtaza, Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli, nşr. Seyyid Seccad Hüseyini, (İstanbul: Kevser Yayıncılık, t.y.).
- et-Tûsî, Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasan, el-Gaybe, nşr. Abdullah et-Tahrânî ve Ali Ahmed Nâsîh, (Kum: el-Me'ârifu'l-İslâmî, 1411).
- _____, et-Tibyân fî tefsîri'l-kur'ân, nşr. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî, (y.y.: Dâru İhyâ, 1409).
- Varol, Mehmet Bahaüddin, Ehli Beyt Kavramsal Boyut, 1. bs. (Konya: Yediveren Yayınları, 2004).
- _____, "İslam Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i Beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar", Marife, 4 (2004), s. 73-92.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "İmamiyye'nin Usûlü'd-din'e İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, (İstanbul: 1993), s. 667-689.